

O‘SMIRLARGA XOS NIZOLI VAZIYATLAR VA ULARNING PSIXOLOGIK TAHLILI

¹Qodirova Malikaxon Qaxramonovna- JDPU, katta o‘qituvchi

²Raxmonov Abdumalik -JDPU, magistr

Annotasiya: Maqolada o‘smir, uning o‘ziga xos psixologik xususiyatlari, o‘smirlarga xos qiyinchiliklar, o‘smirlardagi inqirozlar, ularning atrofga nisbatan munosabatlari, pedagogik muloqot va undagi to‘siqlar, ichki nizolar va ichki nizoning sodir bo‘lishiga, kechishiga, zo‘rayishida o‘smirning xarakter xususiyatlarida bo‘ladigan o‘zgarishlar yuzasidan tushunchalar berilgan.

Kalit so‘zlar: o‘smir, psixologik xususiyatlar, inqiroz, pedagogik muloqot, nizo, ichki nizo, xarakter, to‘siq, shaxsiy to‘siq, tanqid, tarbiya, xulq-atvor, test, so‘rovnoma.

Shaxsning shakllanishida o‘smirlik yoshi, o‘zining ijtimoiy va biologik rivojlanishida murakkab davr hisoblanadi. Ulkan hayot yo‘lining mana shu muhim bir qismida katta yoshdagi o‘smir o‘z oldiga kim bo‘lish, nima, qanday va nima uchun erishish kabi masalalarni hal etishga to‘g‘ri keladi. Masalalarni qanday qo‘yishni va jamiyat bilan uyg‘unligi shaxsning kelajakdagi keng istiqboliga bog‘langan holda, uning faolligi, barqarorligi, ma‘naviy pokligi, maqsadga yo‘nalganligi, betakrorligi, ijtimoiy va psixologik jihatdan mazmundorligi jamiyat uchun ham qimmatlidir. O‘smirlik davrining qiyin davr bo‘lishi ko‘p jihatdan o‘smir ruhiyatidagi o‘zgarishlarni hisobga olmagan holda nizoli vaziyatlarni yuzaga keltirish sababli namoyon bo‘lishi mumkin.

Shu sababli o‘smirlik yosh davrida mavjud nizoli vaziyatlarni tahlil qilish o‘smirlik inqirozlarining yengil bartaraf etilishiga va pedagogik jarayonni samarali amalga oshirishga xizmat qiladi. Bu davrda nizoli vaziyatlarning xilma-xil ko‘rinishlari mavjud bo‘ladi. Jumladan, o‘smirning o‘z tengdoshlari orasida qulay mavqega erisha olmasligi, o‘qituvchilar bilan o‘zaro munosabatlarning maqsadga muvofiq emasligi, oilaviy munosabatlardagi tushunmovchiliklar va hakazo.

O'smirlarning o'z tengdoshlariga intilishi o'zgacha bo'ladi. O'z tengdoshlari orasida o'zining sifatlarini boshqalar sifati bilan solishtirish, tenglik sharoitida u kimgadir boshqacha ko'rinish xususiyatlarini o'smirlar guruhida yaqqol kuzatish mumkin. Tengdoshlari orasidagi taniqli bo'lish va ularning hurmatiga sazovor bo'lish bu yoshdagi o'quvchilarning xususiyatlaridan yana biridir. O'smir o'zining ichki "qarash" lariga suyangan holda guruhda qo'llab-quvvatlovchi tayanch qidiradi. Tengdoshlari unga qanday baho berishida ular o'rtasidagi munosabatlar doirasida xilma-xil nizoli vaziyatlarga duch keladi. Bunday vaziyatlar o'smirda o'z mavqieyini tiklash uchun ijobiy harakatlarni tanlash yoki aksincha ko'rinishda bo'lishi mumkin. Shu kabilarning barchasi bevosita jamiyatning psixologik iqlimiga ta'sir ko'rsatadi.

Shuningdek, o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi munosabat, xususan o'qituvchining bola faoliyatini salbiy baholashi bolada o'ziga past baho berishini tug'diradi. Bu ayniqsa hissiyotli bolalarga xosdir. O'qituvchining salbiy yo'l-yo'rig'I bolaning o'quv faoliyatiga salbiy tomonlarini va o'z qobiliyatlarining pastligiga ishonchini shakllantiradi.

Hozirgi kunda psixologiyaning eng muhim masalalaridan biri-jamiyatimizda sog'lom psixologik iqlimni tahlil etishdir. Binobarin shunday ekan, psixologlar, pedagoglar bu dolzarb muammoni hal etishga o'z bilim va kuchlarini to'la safarbar qilmoqlari lozim.

O'smirlik yosh davrida pedagogik muloqot bilan bog'liq nizolar o'ziga xos xarakter kasb etadi. Bunday nizolarni tushunish va tahlil qilish uchun eng avvalo pedagogik muloqot jarayonini va unda uchraydigan to'siqlarni tahlil qilish kerak. O'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi munosabat jarayonida faqat axborot berish vazifasi emas, balki uni tushunishga erishish masalasi ham turadi. Bu esa birinchidan, shaxslararo axborot almashishda asosiy muammo sifatida o'qituvchi tomonidan berilgan ma'lumotni o'quvchi tomonidan tushunish masalasi turadi. Muloqot jarayonidagi o'zaro munosabatlari hamda bir-birlari tasavvurlarga bog'liq bo'ladi.

Ikkinchidan, o'qituvchi tomonidan berilgan ma'lumot o'zgarmay qolmaydi, balki o'quvchining individual tipologik xususiyatlari o'quvchilariga nisbatan munosabati, muloqot vaziyati va matnning o'zidan kelib chiqib ko'chiriladi va o'zgaradi.

O'quv materialini idrok etishning adekvatligi nimalarga bo'g'liq bo'lishi mumkinligini o'rganish pedagogik psixologiyaning vazifalaridan biridir. Buning bir qator muhim sabablarini keltirish mumkin. Asosan buning sabablari pedagogik muloqotda to'siqlarning mavjud bo'lishi yoki mavjud emasligi bilan belgilanadi. Umumiy ma'noda kommunikativ to'siq - bu pedagogik muloqot ishtirokchilari o'rtasida o'quv ma'lumotlarini to'g'ri uzatish yo'lidagi psixologik g'ov yoki to'siq hisoblanadi. To'siq mavjud bo'lganda o'quv ma'lumotlari buziladi va ma'nosini yo'qotadi. Pedagogik muloqotdagi to'siqlarni uch quruhga ajratish mumkin.

1. shaxsiy;
2. ijtimoiy psixologik;
3. jismoniy.

Shaxsiy to'siqlar ichida quyidagi to'siqlar ichida quyidagi to'siqlar katta guruhni tashkil etadi.

- a) ongdagi noto'g'ri ustanovkalar;
- b) tafakkur stereotiplari;
- v) yanglish fikr va tasavvurlar;
- g) o'zaro noto'g'ri munosabat;
- d) boshqaga nisbatan qiziqish va diqqatning yo'qligi.

Stereotiplar odamlar yoki vaziyatlar haqidagi o'zgartirilgan va barqaror fikrlardan iborat. Stereotiplar pedagogik jarayonda ikki xil usulda shakllanadi yoki ma'lumot ma'nosi yanglish bo'ladi:

1. Gapirayotgan kishining stereotiplari.
2. Tinglovchining tafakkur stereotiplari.

O'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi yolg'on tasavvurlar asoslanmagan darajadagi o'zini yuqori baholash va o'ziga nisbatan tanqidiylik darajasining tushganligi tufayli shakllandi.

Pedagogik muloqotda yolgʻon fikr quyidagi hollarda kʻorinadi.

1. Odamni tashqi koʻrinishiga asoslanib idrok qilishga aloqador yolgʻon stereotiplar, yaʼni (koʻzoynakli kishi aqlli yoki sport kiyimidagi kiishi aqlsiz va hakazo). Tashqi ifodalanishga qaratilgan ustanovka oʻquvchini bilib olishga nisbatan boʻlgan pedagogik faoliyatdagi zoʻr berishni tejaydi, ammo bunday ustanovkalar koʻpincha pedagogik yanlishishga olib keluvchi xatolikni keltirib chiqaradi.

2. Kishining obroʻsi yoki kamchiliklarini faqat ijtimoiy mavqeyiga qarab qayd etish. Bunday holatda oʻquvchi yoki talaba qiyin vaziyatda qoladi, chunki oʻquvchining ijtimoiy mavqeyi oʻqituvchidan albatta pastroq.

3. Oʻqituvchi oʻquvchilar haqida boshqalardan olgan maʼlumotlarga tayangan holda shakllangan qoliplar, andozalar, shablonlar, gʻarazlik va hakazo. Pedagog ularga asoslanib pedagogik muloqotning yanglish yoʻlini tanlaydi yoki umuman undan tashqarida boʻladi. Shu sabali pedagogik muloqotda oʻquvchi haqidagi haqiqiy bilimga ega boʻlish uchun oʻqituvchi “yaxshi” va “yomon” tomonlarini umumlashtirish va “yaxshi” tomonlariga tayanib pedagogik muloqotni tashkil etish va xilma-xil informasiyalar asosida shakllangan ustanovkalarni tekshirib koʻrishi lozim. Yaʼni har bir kishi nimasi bilandir boshqasidan yaxshiroqdir. Degan prinsipga tayanishi kerak boʻladi.

Muloqot va hamkorlikdagi faoiyat jarayonida hosil boʻladigan oʻzaro taʼsir va bogʻlanishlar majmuasidan iborat psixik faoliyat hisoblanadi. U boshqa kishilarning faoliyati va xulq atvorining ayrim natijalarga erishishini belgilaydi. Har bir kishi jamiyatda maʼlum rolni bajaradi. Roli mavqeylarning juda koʻpligi tufayli ular oʻrtasida toʻqnashuvlar va nizolar kelib chiqadi.

Ayrim vaziyatlarda shaxslararo munosabatlarda nizolarni keltirib chiqaruvchi vazifa, maqsad, qadr-qimmatni toptaydigan ziddiyatli pozitsiyadagi munosabatlar ham uchrab turadi.

Ichki nizo tushunchasi nomutanosib yoki qarama-qarshi fikrlar, baho va oʻz-oʻziga baho, qiziqishlar, ichki motivlar va shaxs ustanovkalari toʻqnashuvi boʻib izohlanadi. Oʻsmirdagi ichki nizolar bu yashirin ichki shaxs nizolaridir. Ular

o‘smirning kattalar va tengdoshlari bilan shaxslararo munosabati va muloqoti, xulqidagi turli og‘ishlarni to‘liq anglamasligi va dinamikligi bilan bog‘liq. Psixologlar tadqiqotlarida “nizoli shaxs” o‘smirlik davridayoq namoyon bo‘lishi isbotlangan. Bunday shaxs o‘z-o‘zini noadekvat baholash va da’vo qilish darajalari, xarakterning aktsentual xususiyatlari, agressivlik, yuqori xavotirlik va tashqi shaxslararo nizolarga olib keladigan xulqdagi xususiyatlar bilan xarakterlanadi.

O‘smirlik psixiatriya sohasi ma’lumotlariga ko‘ra, shaxsning qarama-qarshi munosabatlarning nomutanosibligi o‘z-o‘zini baholash va imkoniyatlar, shaxsiy manfaat va ijtimoiy talabalarni ifodalaydigan o‘smirlardagi deviant xulq va nevrozlarni rivojlanishida ma’lum bir vazifani bajaradigan psixologik nizoni keltirib chiqaradi. Psixologik nizoga xos bo‘lgan hissiy kechinmalar shaxsning nevrotizatsiyasi manbasiga aylanadi, ammo bu holatlar shaxs munosabatlar tizimida markaziy o‘rinni egallasa, shuningdek, nizodan chiqib ketishning ratsional yo‘llari topilmasa, bunday holatlar yuz berishi mumkin.

Bizning fikrimizcha, ichki nizoning sodir bo‘lishiga, kechishiga, zo‘rayishiga o‘smirning xarakter xususiyatlari va xulqidagi og‘ishlar to‘g‘risidagi kattalarning (ota-onalar, o‘qituvchilar) tanqidiy fikrlari va kamsitishlari asosiy sababdir. Bunday holatlarda nizoning mazmuni bir tomondan o‘smirning o‘z xarakteri va xulqini ichki baholash bo‘lsa ikkinchi tomondan uning xarakter va xulqiga kattalarning bergan tashqi bahosining qarama-qarshiligidir.

Maxsus adabiyotlarda tahlil qilib ko‘rilganda 11 yoshdan 16 yoshgacha bo‘lgan o‘smirlarda ichki nizolarning paydo bo‘lishi va rivojlanishi ta’minlovchi bir nechta faktorlarni ajratish mumkin.

1. O‘smirning kattalar yoki tengdoshlari bilan muloqoti jarayonida sodir bo‘ladigan psixotravmatik holatlar ichki nizolar asosiy sabalaridir. Bunday vaziyatlar o‘smirlarda hissiy zo‘riqish, yuqori xavotirlik, turli shakldagi nevrozlar shakldagi nevrozlar va deviant xulqning paydo bo‘lishi uchun zamin yaratadi.

2. Shaxs yo‘nalishlarining komponentlari (ehtiyoj, xoxish, ishtiyoq, qiziqish, layoqat, motivlar, ustanovkalar, ideal fikr) nomutanosibligi va o‘smir

ongidagi to‘qnashuvlari ichki nizolarga olib keladi, shu bilan birga har bir nizo o‘z mazmuni va psixologik xususiyatlariga ega bo‘ladi.

3. O‘smirning shaxsiy va xarakterologik xususiyatlari (ichki shaxsiy qarama-qarshiliklar, shaxsiy xavotirlik, o‘z-o‘zini noadekvat baholash, “Men” kontsepsiyasining buzilishi, patoxarakterologik reaksiyalar, xarakterning aktsentuatsiyalari) ning o‘zgarishi ichki nizoning sodir bo‘lishi va kechishiga ta’siri bevosita bo‘lib, ya’ni tasavvur va o‘z-o‘zini baholashi o‘zining “Men”i xarakter xususiyatlari, o‘zining shaxsiy imkoniyatlari va qobiliyatlarini boshqa odamlar bilan taqqoslanish (tengdoshlari, kattalar bilan)iga olib keladi.

4. Jinsiy va psixoseksual faktorlar (jinsiy yetuklik va jinsiy o‘xshashlik, seksual ishtiyoq va fantaziyalar, seksual aloqalar, jinsiy rolli munosabatlar, ma’naviy me’yorlar.

5. O‘smirlarning turli ijtimoiy guruhlariga moslashmasligini belgilovchi ijtimoiy psixologik faktorlar (oilalar, sinf, tengdoshlarining noformal guruhi) va bu gurux a’zolari bilan shaxslararo munosabatlar.

O‘smirlarda ichki nizolarning psixologik xususiyatlarining o‘rganilishi bizni nizolar o‘zining mazmuniga ko‘ra turlicha bo‘ladi. O‘smirdagi ichki nizolarni individual suhbat, anketa so‘rovnomalari, eksklyuziv intervyu, insho yozish, shuningdek ota-onalar bilan suhbat metodlari orqali aniqlash mumkin. Mazkur metodlar orqali aniqlangan ma’lumotlar asosida har bir o‘smir bilan individual yoki indentik guruhda korreksion va tarbiyaviy ishlar tashkil etiladi va olib boriladi. O‘smirlar bilan ishlashda ularning testlar yordamida aniqlangan individual-psixologik va shaxsiy xususiyatlari inobatga olinishi kerak.

Bu xususiyatlarni tashxis qilishda quyidagi, o‘smirlarga mo‘ljallangan test variantlari qo‘llanishi mumkin. P.B. Kettel (shaxsning individual xususiyatlari) Ch.D.Spilberg, Yu.L.Xanin (reaktiv va shaxsiy xavotirlik), T.Lizi (atroqdagilarga munosabat tiplari), Dj Rotter (nazotning internal-ekstrenal lokusi). K.Tomas (nizoli vaziyatlarda xulq-atvor tiplari) va boshqalar.

Bu testlar zamonaviy psixologik va metodik adabiyotlarda mavjud. Biroq ularning qo‘llanilishi o‘smirning turli yosh guruxlarida moslashtirilishi va

aprobatsiyadan o'tkazilishi kerak. Psixologik test va anketa so'rovnomalardan olingan natijalar, shuningdek ota-onalar va o'smirlar bilan o'tkazilgan suhbatlar va intervyular kelgusi korreksiya ishlarini tashkil etish uchun asos bo'lib xizmat qiladi.

Ushbu muammoni hal etish uchun o'z vaqtida psixoprofilaktik, reabilitasiya va psixokorreksion ishlar olib borish lozim. Salbiy oqibatlarni oldini olish maqsadida bir qancha tavsiyalar ishlab chiqdik. Ota-onalar bola tarbiyasida quyidagilarga e'tibor berishlari lozim deb hisoblaymiz.

- bola xulq atvoridagi faqat salbiy jihatlarga e'tibor bermay, balki ijobiy taraflarini ham ko'ra olish;

- bola qiyinchilikka duch kelganida unga ruhan ko'mak berish, qo'llab-quvvatlash, yutuqqa erishganida esa hech bo'lmaganda og'zaki rag'batlantirish;

- bolani ha deb tanqid qilavermaslik;

- unga o'z imkoniyatlarini erkin namoyish eta olishi uchun shart-sharoit yaratish;

- o'quv muassasalarida esa o'qituvchilar quyidagi holatlarga e'tibor berishlari lozim;

- o'quvchilarning iste'dod va qobiliyatlarini rivojlantirish;

- shaxsda o'z kuchiga ishonch hissini tarbiyalash;

- o'quvchilarga topshiriq berishda ularning individual va yosh xususiyatlarini hisobga olish;

- yaxshi o'zlashtirmaydigan o'quvchilarni tanqid qilmaslik, boshqa o'quvchilar ko'z o'ngida urishmaslik;

- o'zlashtirishda qiynaladigan o'quvchilar ko'z o'ngida urishmaslik;

- o'zlashtirishda qiynaladigan o'quvchilar bilan alohida ishlab, qo'shimcha mashg'ulotlar olib borishsa maqsadga muvofiq bo'lar edi.

Yuqorida sanab o'tilgan tavsiyalardan o'quvchilarda xulq-atvor og'ishishlarining oldini olish maqsadida foydalanish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Возрастная психология: от молодости до старости: Учебное пособие для студентов и преподавателей учеб.завед /М.В Гамезо, В.С Герасимова, Г.Г Горелова, Л.И Орлова.М.,1999.-269с.
2. Гозиев Э.Г. Рухиева Х.О. «Методические рекомендации по психологии высшей школы для слушателей Ф.Н.К.» Тошкент Тош.Д.У. 1990 г.
3. Davletshin M.G. va boshqalar. «Yosh davrlar va pedagogika psixologiya». O'quv metodik qo'llanma TDPU. 2004y. 129 bet.
4. Ivanov R. Umumiy psixologiya 2006 y.
5. Karimova V. M. «Psixologiya» T.Sharq 2002 y.
6. Malikaxon Qodirova, [МАКТАБГАЧА YOSHDAGI BOLALARNING BILISH QOBILİYATLARINI RIVOJLANTIRISH](#), [Журнал Педагогики и психологии в современном образовании: № 3 \(2021\): Zamonaviy ta'limda Pedagogika va psixologiya fanlari](#)
7. Malikaxon Qodirova, [МАШҒУЛОТЛАР ВА УЛАРНИНГ БОЛА ИДРОКИНИ ШАКЛЛАНИШИДАГИ АҲАМИЯТИ](#), [Журнал Педагогики и психологии в современном образовании: № 1 \(2021\): Zamonaviy ta'limda pedagogika va psixologiya fanlari](#)
8. Malikaxon Qodirova, [O'SMIRLAR PSIXOLOGIIYASI VA O'SMIR XULQ-ATVORINING O'ZIGA HOSLIGI](#), [Журнал Педагогики и психологии в современном образовании: № 3 \(2021\): Zamonaviy ta'limda Pedagogika va psixologiya fanlari](#)
9. Malikaxon Qodirova, [AGRESSIYANING NAZARIY ASOSLARI](#), [Журнал Педагогики и психологии в современном образовании: № 3 \(2021\): Zamonaviy ta'limda Pedagogika va psixologiya fanlari](#)
10. Malikaxon Qodirova, [ВОСПРИЯТИЕ " Я " У ДЕТЕЙ](#), [Журнал Педагогики и психологии в современном образовании: № 1 \(2020\): Journal of Pedagogy and psychology in modern education](#)

11. Malikaxon Qodirova, [ЧЕЛОВЕК И СТРЕСС](#), [Журнал Педагогики и психологии в современном образовании: № 1 \(2020\): Journal of Pedagogy and psychology in modern education](#)
12. Jumanova, N. (2021). ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРОБУЖДЕНИЯ БОЛЬШОЙ ГРУППЫ ДЕТЕЙ ЛЮБОВЬ К ЛИТЕРАТУРЕ. Журнал Педагогики и психологии в современном образовании, 1(1). извлечено от <https://ppmedu.jspi.uz/index.php/ppmedu/article/view/1366>
13. Jumanova, N. (2021). ПРОФИЛАКТИКА ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ ДЕФЕКТОВ В РАЗВИТИИ ЛИЧНОСТИ. Журнал Педагогики и психологии в современном образовании, 1(1). извлечено от <https://ppmedu.jspi.uz/index.php/ppmedu/article/view/1365>
14. Nasiba Jumanova, ЦЕЛИ И ЗАДАЧИ АКТИВАЦИИ, УСКОРЕНИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ТЕХНОЛОГИЙ , Журнал Педагогики и психологии в современном образовании: Том 1 № 1 (2021): Zamonaviy ta'limda pedagogika va psixologiya fanlari
15. Obidova, D., & Nasiba, J. ANALYSIS OF THE ACTIVITIES OF HEALTH CARE INSTITUTIONS: PROSPECTS FOR THE APPLICATION OF PSYCHOLOGICAL KNOWLEDGE.
16. Sherboevna, N. J. (2020). THE USE OF INTEGRATED TECHNOLOGIES IN THE CULTIVATION OF CHILDREN'S SPEECH IN PRESCHOOL EDUCATION. European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences Vol, 8(2).
17. Dilfuza Qarshiboyeva, [КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ У ПОДРОСТКОВ](#), [Журнал Педагогики и психологии в современном образовании: № 1 \(2021\): Zamonaviy ta'limda pedagogika va psixologiya fanlari](#)
18. Dilfuza Qarshiboyeva, [IMPORTANCE OF PSYCHOLOGICAL KNOWLEDGE IN LEARNING FOREIGN LANGUAGES](#) , [Журнал Педагогики и психологии в современном образовании: Том 1 № 4 \(2021\): Zamonaviy ta'limda Pedagogika va psixologiya fanlari](#)

19. Qarshiboyeva, D. (2021). ЁШЛАРНИ КАСБГА ЙЎНАЛТИРИШДА ИЛМИЙ ИЗЛАНИШЛАР ҲАҚИДАГИ БИЛИМЛАР УЗЛУКСИЗЛИГИ. *Журнал Педагогика и психологии в современном образовании*, (2). извлечено от <https://art.jspi.uz/index.php/ppmedu/article/view/2906>
20. Toshpo'latova, N. (2021). СНЕТ ТИЛИ ФАНЛАРИНИ О'QITISHDA О'QUVCHINING INDIVIDUAL PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARINI HISOBGA OLISH USULLARI. *Журнал Педагогика и психологии в современном образовании*, (2). извлечено от <https://ppmedu.jspi.uz/index.php/ppmedu/article/view/3073>
21. Nodira Toshpo'latova, [ПРИ ОБУЧЕНИИ ПОДРАСТАЮЩЕГО ПОКОЛЕНИЯ - УЧИТЫВАТЬ ПСИХИКУ УЧАЩИХСЯ](#), *Журнал Педагогика и психологии в современном образовании: № 1 (2021): Zamonaviy ta'limda pedagogika va psixologiya fanlari*
22. Nodira Toshpo'latova, [ТАЪЛИМ МУАССАСАСИ РАҲБАРИНИНГ МУЛОҚОТИ ТАЪЛИМ САМАРАДОРЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШ ОМИЛИ СИФАТИДА](#), *Журнал Педагогика и психологии в современном образовании: № 3 (2021): Zamonaviy ta'limda Pedagogika va psixologiya fanlari*
23. Norbekova, B. S. (2016). YOSH VA O'TISH DAVRI XUSUSIYATLARINING PEDAGOGIK QAROVSIZ O'SMIRLAR KELIB CHIQUISHIGA TA'SIRI. The edition is included into Russian Science Citation Index., 77.
24. Норбекова, Б. 2021. Духовное воспитание - как основа психологического воспитания. *Общество и инновации*. 2, 10/S (ноя. 2021), 105–109. DOI:<https://doi.org/10.47689/2181-1415-vol2-iss10/S-pp105-109>.
25. Shavkatovna, N. B. (2022). AXBOROT TECHNOLOGIYALARI BILAN ISHLOVCHI SHAXSLARNING PSIXOLOGIK XOLATINING PATOLOGIYASI. *International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research*, 658-662.

26. Norbekova, B. (2022). O‘roqboyeva M. Maktabgacha ta ‘limda psixologik xizmatni tashkil etishning o‘ziga xos jihatlari. Zamonaviy innovatsion tadqiqotlarning dolzarb muammolari va rivojlanish tendensiyalari: yechimlar va istiqbollar, 1(1), 481-483.
27. Norbekova, B. (2021). Socio-Psychological Characteristics of National Character. *EPRA International Journal of Multidisciplinary Research (IJMR)-Peer Reviewed*, 7(1).
28. Норбекова, Б. 2021. Духовное воспитание - как основа психологического воспитания. *Общество и инновации*. 2, 10/S (ноя. 2021), 105–109.
29. Норбекова, Б. (2021). Духовно-нравственный образ семьи. *Общество и инновации*, 2(2/S), 123-128.
30. NORBEKOVA, B. (2021). Жамият ва инновациялар—Общество и инновации—Society and innovations.
31. Норбекова, Б. (2020). МИЛЛИЙ ХАРАКТЕР ШАКЛЛАНИШИНИНГ ИЖТИМОЙ-ПСИХОЛОГИК ХУСУСИЯТЛАРИ. *Научно-просветительский журнал "Наставник"*.
32. Jabborov, X., & Eshmuradov, O. (2023). ШАРҚ МУТАФАККИРЛАРИ ИШЛАРИДА МИЛЛИЙ ТАРБИЯ МАСАЛАСИ. Журнал Педагогика и психологии в современном образовании, 3(2). извлечено от <https://ppmedu.jdpu.uz/index.php/ppmedu/article/view/8394>
33. Abdullayeva, S., & Eshmuradov, O. (2023). ПРОФЕССИОНАЛЬНОЕ САМООПРЕДЕЛЕНИЕ И ВЫБОР ПРОФЕССИИ УЧАЩИМИСЯ В ПСИХОЛОГИЧЕСКОМ ЗНАНИИ. Журнал Педагогика и психологии в современном образовании, 3(2). извлечено от <https://ppmedu.jdpu.uz/index.php/ppmedu/article/view/8395>
34. Eshmurodov, O. (2022). ОИЛА МУСТАҲКАМЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШНИНГ ИЖТИМОЙ-ПСИХОЛОГИК ОМИЛЛАРИ.